

Oponentský posudek na práci Ely Běhanové „Etická dilemata kulturní repatriace“ (FF UK v Praze, 2024, 47 stran)

Shrnutí problematiky a postupu řešení:

Bakalářská práce Ely Běhanové se zaměřuje na etická dilemata spojená s repatriací kulturních předmětů, tj. s navrácením kulturního majetku, často nelegitimně nabytého, do země původu. V úvodní části práce autorka zkoumá, co činí předmět kulturním majetkem a jak je tento pojem spojen s kolektivním vlastnictvím určité kulturní skupiny. Dále se zabývá problémy s identifikací kulturní skupiny, které vedou například k nesnázím současných požadavků Řecka na navrácení Elginových mramorů. Ve stěžejní kapitole autorka rozebírá morální dilemata spojená s repatriacemi, přičemž klade důraz na konflikt mezi nacionalistickými a kosmopolitními přístupy k vlastnictví kulturních předmětů. V závěru se autorka pokouší shrnout problematiku repatriací a navrhnout spravedlivé standardy pro řešení těchto sporů, ačkoli si je vědoma, že nelze nalézt jednoznačné odpovědi na kladené otázky. Autorka přitom explicitně uvádí, že se explicitně vyhýbá otázkám historických křivd, které považuje za druhotný problém (str. 10).

Z tematického hlediska je možná toto abstrahování od kontextu nabytí kulturních artefaktů, o jejichž repatriaci se vedou spory, spíše na škodu. Náprava historických křivd se mi při otázce ospravedlnitelnosti repatriací kulturních statků jeví jako klíčová, neboť velká část nároků na navrácení majetku odvezeném ze země původu v 18. až 20. století opírá svou legitimitu právě o zločinný charakter koloniálních expedic, v jejichž rámci byly tyto předměty buďto zcizeny, nebo pořízeny na základě těžko ospravedlnitelných transakcí. Kontext je často rozhodující a pokud od něj abstrahujeme, nezbyde nám právě než morální dilema či nerozhodnutelná aporie soupeřících hodnot a požadavků s takřka rovnocenným nárokem na universální uznání. Jen poukazem na kontext lze vysvětlit, proč v případě kulturních artefaktů zcizených během fašistických expedic je repatriace téměř okamžitá (viz příklad Aksúmského obelisku navráceného Etiopii v r. 1947), zatímco v případě akvizic (často loupežných) během koloniálních kampaní bylo nejprve třeba vyčkat na kontext, v němž se samotná kolonizace a její doprovodné jevy přestanou označovat za součást civilizační mise západu, ale budou mezinárodním společenstvím kriticky přehodnoceny jako neospravedlnitelné, pošlapávající nároky národů a etnik na sebeurčení.

Hodnocení práce:

Jistě lze ocenit, že předložený text přináší široké spektrum perspektiv na problematiku repatriace kulturních předmětů a je si vědom četných úskalí pro podání jednoznačného kritéria, na jehož základě by bylo možno spory o repatriace kulturních statků spravedlivě rozhodnout. Různé teoretické koncepty a morální argumenty jsou však prezentovány v často málo přehledném sledu, který navíc trpí příliš častým opakováním týchž myšlenek a perspektiv na různých místech práce. Týká se to zejména repetitivních zmínek o tom, že jedním z hlavních kritérií pro posuzování legitimacy nároku na repatriaci má být „speciální

význam“ sporného kulturního majetku pro kolektiv, který si ho nárokuje. Tento neduh se projevuje i v dvojitým výskytu stejné citace Janny Thompson na různých stránkách bakalářské práce: „Kolektiv nemůže prohlásit artefakt za svůj kulturní majetek jen proto, že byl vyroben jejími členy. Předmět musí hrát důležitou roli v jeho komunitních praktikách.“ (str. 6 a str. 40). Autorka by se jistě mohla hájit, že právě „princip speciálního kulturního významu“, převzatý od J. Thompson, je leitmotivem celé práce a nakonec i hlavním (byť ne jediným) kritériem pro posuzování oprávněnosti nároků na repatriaci. V této souvislosti bych ale rád položil pro případ obhajoby otázku, jak tento speciální kulturní význam blíže vymezit, pokud se nespokojíme s poněkud limitující definicí samotné Thompson, podle něž spočívá v „důležitě roli v komunitních praktikách“.

Dalším závažným nedostatkem práce je ledabylá práce s prameny. Na několika místech práce chybí přesné odkazy na díla, z nichž autorka cituje, včetně neuvádění stránek a dokonce úplné absence bibliografických údajů (např. str. 21). Taková nedůslednost podkopává důvěryhodnost práce a ztěžuje čtenáři ověřování použitých zdrojů.

Především však kompilativní přístup autorky způsobuje, že jednotlivé argumenty nejsou dostatečně kriticky zhodnoceny ani propojeny do uceleného pohledu na problematiku. Práce se tak spíše soustředí na prezentaci odlišných stanovisek, než na jejich hlubší analýzu jejich předpokladů a syntézu předložených perspektiv. Palčivě je to patrné například na str. 9, kde jsou vyjmenovány hlavní typy námitek proti repatriaci, převzaté z článku E. H. Matthese, avšak ani v závěru není zřejmé, zda a jak byly tyto námítky zodpovězeny.

Největší slabinou práce je tedy rychlé přeskokování mezi argumenty zastánců odlišných stanovisek, aniž by autorka jasněji vymezila vlastní stanovisko. Závěr, že otázka repatriace kulturního majetku je nutné řešit případ od případu, působí příliš relativizujícím dojmem. Souhrnně lze ocenit, že autorka dobře zdůraznila rozmanitost perspektiv, z nichž lze na otázku repatriací pohlížet, avšak její práce bohužel nezjednotila jasný přehled o relativní oprávněnosti protichůdných nároků, ani nevyjasnila podmínky, za nichž by tolik zdůrazňovaný dialog mezi různými stranami sporu mohl být plodný. S ohledem na výše uvedené práci doporučuji k obhajobě s navrhovaným hodnocením „dobře“.

V Praze dne 4. 9. 2024

Ondřej Švec